

παρεδίδοντο αὖθις τοῖς μόχοις πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, ἐνθα ὁ ὀπλιτάρχης Δημήτριος Μακρῆς εἶχε διαμεῖνῃ δι' ἀσθένειαν, οἱ στρατηγοὶ Νότης Μπότσαρης, Κίτσος Τσαβέλλας, Γεώργιος Κίτσος, Διαμαντῆς Ζέρβας καὶ Γεώργιος Βαλτινός, τὸ πλεῖστον τῶν δευτερευόντων ἀρχηγῶν καὶ τιμὲς στρατιῶται μετεκλήθησαν παρὰ τῇ κυβερνήσει. Διήρχοντο δὲ τὴν Πελοπόννησον πανταχοῦ εὐφημούμενοι καὶ εὐλογούμενοι· τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῆς εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἀφίξεως αὐτῶν ἡ πόλις αὕτη ἦν ἔρημος, τῶν κατοίκων προεξελθόντων πάντων εἰς προϋπάντησιν αὐτῶν.

Ἄμα δὲ τῶν σκοπῶν τῶν τειχῶν θεασαμένων αὐτοὺς πόρρωθεν καὶ ἀμέσως κανονοβολισμοὶ πεντάκις ἐπαναληφθέντες ἐκ τοῦ Παλαμηδίου ἐχαιρέτισαν τὰς σημαίας αὐτῶν. Εἰ καὶ εἶχον διαμεῖνῃ ἐν Ἀμφίσσῃ, τὰ ἔχνη ὅμως τῶν στερήσεων αὐτῶν δὲν εἶχον ἔτι ἐξαλειφθῇ ἐκ τῶν χαρακτῆρων αὐτῶν. Τὸ ὥχρον καὶ κατεσκληκὸς αὐτῶν πρόσωπον, οἱ ἐρυθροὶ καὶ ἐξωθηκότες ὀφθαλμοί, ἡ ἄτακτος κόμη, τὰ ἐκ τῆς πυρίτιδος μέλανα καὶ ἐκ τοῦ αἵματος κατεπιλωμένα ἱμάτια αὐτῶν πάντα ταῦτα μαρτυροῦντα τὴν ἀνδρείαν καὶ συγχρόνως τὰς αὐτῶν ὀδύνας ἐξήγειρον ἐν ἐκάστη καρδίᾳ τὸν θαυμασμόν καὶ τὸν οἶκτον. Ἐκαστος ἔθλιβε τὴν χεῖρα αὐτῶν δακρυρροῶν καὶ οἱ λυγμοὶ δαίκοπτον τὰ αὐτοῖς ἀποδιδόμενα ἐγκώμια·

Τὸ Μεσολόγγιον ἔπεσεν· ἄλλ' ἠνώρθωσε τὴν Ἑλλάδα· ἐπὶ τῶν τειχῶν τοῦ Μεσολογγίου ἐστηρίχθη ἡ ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐγράφη ἡ λαμπροτέρα σελὶς ἀπάσης τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας· τὸ Μεσολόγγιον εἶνε ἡ δόξα τῆς δόξης συμπάσης τῆς ἐπαναστάσεως. Μετὰ δὲ τὴν ἐπανάστασιν ἡγέρθη ἡρῶν ἐκ τῶν περισυναχθέντων ὁστῶν τῶν πεσόντων, ἐφ' οὗ ἐπιγέγραπται:

«Ἐν τούτῳ νίκα·

Ἦνὶ Λεωνίδαι πολυπληθεῖς

Ἐνθα κέονται εἶνεν' ἐλευθερίας

ἔφι μαχεσάμενοι».

Ἐκεῖ κεῖται καὶ ὁ τάφος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ἐξ ἰταλικοῦ μαρμάρου, ἐφ' οὗ νεᾶνις παριστῶσα τὴν Ἑλλάδα γράφει τὴν λέξιν Μάρκος. Τὸ κοιμητήριον τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ ζωὴ τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ ἱερῷ ἀγῶνι, τὸ δὲ Μεσολόγγιον θὰ ζῇ ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῇ ποιήσει καὶ μάλιστα ἐν ταῖς καρδίαις τῶν Ἑλλήνων καὶ παντὸς ἀνθρώπου λάτριος τῆς ἐλευθερίας ἐφ' ὅσον ὁ ἥλιος φωτίζει τὴν γῆν κατὰ τὸν αὐτὸν Χαλκιόπουλον ἀναφωνοῦντα:

«Κοιμητήριον ἡρώων,

Μεσολόγγιον, θὰ ζήσης

ὅσον ὑπὸ τοῦ ἡλίου

θὰ φωτίζεται ἡ κτίσις».

ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΒΟΡΩΝΟΥ

Διευθυντοῦ τοῦ ἐθνικοῦ νομισματικοῦ μουσείου.

Ο ΟΔΥΣΣΕΥΣ ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΑΡΚΑΣΙ ΚΑΙ Η ΤΗΛΕΓΟΝΙΑ ΤΟΥ ΕΥΓΑΜΜΩΝΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟΥΣ ΤΥΠΟΥΣ ΤΗΣ ΜΑΝΤΙΝΕΙΑΣ¹

Τὴν ἐπομένην ἐμβριθῆ μελέτην ἀποτελοῦσαν τὸ πρῶτον μέρος τῶν Etudes Archéologiques et Numismatiques τοῦ κ. Σβορώνου δημοσιεύομεν μεταφράσαντες ἐκ τοῦ γαλλικοῦ διττοῦ ἔνεκα λόγου, καὶ ἵνα παρὰσχωμεν τοῖς ἡμετέροις ἀναγνώσταις, μάλιστα τοῖς διατρίβουσι περὶ τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα, ὕλην σοβαρωτέραν, οὐχ ἥττον δὲ τερπνὴν, ἀλλὰ καὶ διότι τὸ προκείμενον ἔργον ἐνὸς τῶν μᾶλλον διακεκριμένων ἡμῶν ἐπιστημόνων, ἔδειξε καὶ ἄλλα σημεῖα ἐφ' ὧν δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ ἡ νομισματολογία· ὁ πρόλογος τοῦ συγγραφέως σαφηνίζει καλῶς τὸ πρᾶγμα. «Ὑπὸ τὸν τίτλον Μελέται ἀρχαιολογικαὶ καὶ νομισματικαί, προτιθέμεθα ν' ἀπαρτίσωμεν σειρὰν πραγματειῶν σχετικῶν πρὸς διάφορα δυσχερῆ καὶ σκοτεινὰ ζητήματα ἐπὶ τῆς ἐρμηνείας τῶν κειμένων καὶ τῆς ἐξηγήσεως τῶν ἀρχαίων μνημείων παντὸς εἶδους. Θὰ καταδείξωμεν πρὸ πάντων τὴν χρησιμότητα τῶν νομισματικῶν τύπων εἰς τὴν ἀρχαιολογίαν γενικῶς· ἡ ἐργασία αὕτη τῶν κλασσικῶν σπουδῶν ἦτο μέχρι τοῦδε λίαν παρημελημένη.»

Α'.

Παρατηρήθη ὅτι ἡ νομισματολογία τῆς Ἀρκადίας προσφέρει ἱκανὰ παραδείγματα χρήσεως τύπων νομισματικῶν σχετικῶν πρὸς τοὺς ἐγχώριους μύθους. Ἀνευρίσκεται ἐν τούτοις ἡ Ἀρτεμις διατοξεύουσα τὰ στέρνα τῆς νύμφης Καλλιόπης παρ' αὐτῇ ἐχούσης τὸν ἀρτίτοκον Ἀρκάδα·— δύο ἕτεραι παραστάσεις τοῦ Ἀρκάδος, τοῦ ἐπωνύμου ἥρωος τῆς χώρας ἐν παιδικῇ ἡλικίᾳ, ἐν τῇ μιᾷ τῶν ὁποίων κάθεται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ ὁ Ἑρμῆς φέρει αὐτὸν ἐπὶ τοῦ βραχίονος ἵνα παραδώσῃ τῇ τροφῇ τοῦ Μαΐα·— ὁ Ἀλεός·— ἡ Ἀθηνᾶ μετὰ τοῦ Κηφείως καὶ τῆς Στερόπης·— ὁ Τηλεφος ἐκθετός καὶ γαλουχοῦμενος παρ' ἐλάφου·— ἡ Δημήτηρ Ἐρινύς·— ὁ ἵππος Ἀρείων·— ὁ Πάν καὶ ἡ νύμφη Σφίγξ·— ὁ Ἡρακλῆς καὶ αἱ Στυμφαλίδες ὄρνεις.

Ἐν τῇ προκειμένῃ μελέτῃ θὰ προσπαθῶμεν νὰ δείξωμεν ὅτι εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν τῶν μύθων ἀνάγονται ἐπ' ἴσης οἱ τύποι νομισμάτων τινῶν τῆς Μαντινείας, ὧν ἡ ἐρμηνεία ματαίως ἀνεζητήθη μέχρι τοῦδε ὑπὸ τε τῶν νομισματολόγων καὶ τῶν ἀρχαιολόγων.

Ἄλλ' ἰδοὺ κατὰ πρῶτον ἡ ἀκριβεστέρα καὶ λεπτομερεστέρα περιγραφὴ τῶν νομισμάτων τούτων καὶ τῶν ποικιλιῶν αὐτῶν ἡ γενομένη παρὰ τοῦ Imhoof-Blumer.

1. Ἀργυροῦν, 19 χιλιοστῶν τοῦ μέτρου, σταθμὸς γραμμαρίων 5,41— ΜΑΝΤΙ ὀπισθεν πωγωνίου πετασφοροῦντος, ὀρθοῦ ἐπὶ δεξιᾷ ἐστραμ-

1. Etudes archéologiques et numismatiques, par Jean. N. Svoronos.—Premier Fascicule: Ulysse chez les Arcadiens et la Télégonie d'Eugammon, à propos des types monétaires de la ville de Mantinée. In-4^o, Paris, 1889.



δεξιᾶς κάμακα ἐπ' ὤμου, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς ἑτερον καθέτως.

Ἡ ἑτέρα ὄψις: Βωμὸς τετράγωνος, κεκοσμημένος ὑπὸ τριῶν βρόχων παραστάδων οὐ ἐπίκεινται παράπλευροι ἀλλήλαις προτομαὶ Διοσκουμένων ἐνδεδυμένων ἐπ' ἀριστερὰ ἐστραμμένων, πλοφαρρουντων δὲ καὶ τὸ δόρυ ἐπ' ὤμου· πρὸ δὲ τῶν προτομῶν, μικρὰ φλὸξ (ἡ ὑψωμένη ἢ χεὶρ ἐνὸς τῶν Διοσκουμένων;). Ἐπὶ τοῦ ἐδάφους: πρὸς δεξιὰ IV. Τὸ ἔδαφος ἑγχοῖλον. Μετὰ τὴν περιγραφὴν ταύτην ὁ κ. Imhoof-Blumer προσθέτει ὅτι «ὁ πρὸς δεξιὰ ἐστραμμένος ἀνὴρ ἀναμφιβόλως εἶνε Ἀλκίον».

2. Χαλκοῦν, 16 χιλιοστῶν τοῦ μέτρου. — Κεφαλὴ Παλλᾶδος ἐπὶ δεξιᾷ μετὰ Κορινθίου κράνους.

Ἡ ἑτέρα ὄψις: ΜΑΝΤΙ ὀπισθεν τοῦ Ἀλκίον τοῦ ὑπ' ἄρθρ. 1 νομίσματος. 1)

3. Χαλκοῦν, 14 χιλιοστῶν τοῦ μέτρου. — Ὁ αὐτὸς Ἀλκίον μετὰ δύο καμάκων ἐν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ.

Ἡ ἑτέρα ὄψις: Μ-Α-Ν. Τὸ δεύτερον στοιχεῖον εἶνε ἐπιγεγραμμένον τοῦ βωμοῦ κατέχοντος τὸ μέσον τοῦ ἐδάφους: ἄνωθεν, κράνος πρὸς δεξιὰ ἀνευ λόφου.

4. Χαλκοῦν, 14 χιλιοστῶν τοῦ μέτρου. — Ὁ αὐτὸς τύπος ἐπὶ δεξιᾷ. Μ-Α-Ν (τὸ δεύτερον στοιχεῖον ἀντὶ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ εὐρηται: ἄνωθεν αὐτοῦ εἰς τὴν θέσιν τοῦ κράνους, ἐλλείποντος ἐνταῦθα). Ὁ βωμὸς περικοσμεῖται διὰ κλάδου ἐλαίας.

Πρὸ τοῦ κ. Imhoof, ὁ Eckhel περιέγραψε μετ' ἐπιφυλάξεως «ἀνὴρ πλοφάρος ἀνεζωσμένος τὸ ἱμάτιον καὶ βαδίζων, μετὰ δόρατος ἐν τῇ ἀριστερᾷ»². Ὁ F. Cadalvéne, τὰ μάλιστα τολμηρὸς, δὲν ἐδίστασε νὰ βεβαιώσῃ ὅτι ὁ πῖλος καὶ αἱ δύο λόγχαι, χαρακτηριστικὰ τοῦ Διονύσου, κατ' αὐτόν, δὲν ἐπέτρεπον τὴν ἐλαχίστην (!) ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ἐρμηνείας τοῦ τύπου, ἀντιγράφου ὄντος τοῦ ἀγάλματος Διονύσου τοῦ Μελιαστοῦ ᾧ τιμι, κατὰ τὸν Παυσανίαν οἱ Μαντινεῖς ἐτέλουν μυστήρια παρὰ τῇ ἐπωνύμῳ κρήνῃ, ἐπὶ τὰ στάδια μακρὰν τῆς πόλεως κειμένη³. Ὁ Mionnet, ἐν τῇ περιγραφῇ αὐτοῦ, μιμνῆται τὸν Eckhel⁴, ἀλλ' ἐν τῷ παραρτήματι⁵, δέχεται τὴν περιγραφὴν τοῦ Cadalvéne. Ὁ Leake ὑπομνήσκει ὅτι ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς Μαντινείας ἵστατο τὸ ἄγαλμα τοῦ Ποδάρου, ὅστις διέπρεψεν ἐν τῇ μάχῃ τῆς Μαντινείας· ἀλλ' ὅμως, ἀφ' οὗ περιέγραψε τὸν ἐν λόγῳ τύπον, ὡς ἄνδρα ὀπλισμένον διὰ δύο ἀκοντίων, φέροντα δὲ πῖλον κωνοειδῆ καὶ βραχὺ ἱμάτιον, προστίθισιν ὅτι ὁ ὀπλισμὸς οὗτος δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἐπαμεινώνδου. Πιστεύει λοιπὸν ὅτι ὁ τύπος παρίστησι ἐγγώριον ἥρωα τῶν μυθικῶν χρόνων ἢ ἱσως αὐτὸν τὸν Ἄρη⁶. Τέλος ὁ κ. R. Weil ἔγραψε μικρὸν

πρὸ τοῦ κ. Imhoof, ὅτι οὐδεμίαν ἔχομεν ἐξήγησιν σπουδαίαν τοῦ τύπου· κρίνει οὐδὲν ἥττον θετικῶς ὅτι ὁ ἥρωας καὶ ὁ βωμὸς ἀναφέρονται εἰς τὴν ἀνίδρυσιν τῆς Μαντινείας¹.

Μετὰ τὸν κ. Imhoof, ὁ κ. Baclay V. Head, περιγράφων τὸ ἀντικείμενον ὅπερ ὁ ἀνὴρ κρατεῖ ἐν τῇ ἀριστερᾷ ὡς κάμακα, φαίνεται δεχόμενος τὴν ἐξήγησιν τοῦ σοφοῦ de Winterthur². Πλὴν ἀλλ' ὁ κ. Percy Gardner, ἀντὶ τῶν καμάκων βλέπει ἐν ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶν ἀνὰ ἐν ἀκόντιον, ἡ δὲ ἐρμηνεία τοῦ κ. Imhoof δὲν ἱκανοποιεῖ αὐτὸν ἐντελῶς, καίπερ ἀναγνωρίζοντα αὐτὴν ὡς τὴν καλλίστην³.

Ὅτι πρόκειται περὶ ἥρωος, τοῦτο κατέστη πιθανὸν καὶ ἐκ τῆς γενικῆς μορφῆς τοῦ τύπου καὶ ἐκ τῆς παραβολῆς αὐτοῦ πρὸς ἄλλους παρεμφερεῖς. Καὶ πρέπει μὲν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ κ. Imhoof καλῶς ἀνεγνώρισε τὸν χαρακτήρα θαλασσίου προσώπου, πλὴν δὲν δυνάμεθα μετ' αὐτοῦ νὰ τὸ ἐκλάβωμεν ἀντὶ ἀπλοῦ Ἀλκίον· ἡ Μαντινεία ἔκειτο λίαν μακρὰν τῆς θαλάσσης, ἄλλως τε δὲ καὶ ὁ ἀνὴρ κρατεῖ δύο ἢ τρεῖς καμάκας κατὰ τὸν κ. Imhoof. Ἐπειτα, οὐδαμοῦ, ἐν Ἑλλάδι ἐνθα οἱ νῦν Ἀλκίον διετήρησαν, μετὰ θαυμαστῆς πιστότητος, τὰ ἔθιμα καὶ τὰς παραδόσεις τῶν παλαιῶν προγόνων αὐτῶν, εἶδον αὐτοὺς Ἀλκίονας διὰ πλειόνων τοῦ ἐνὸς καμάκος ἐκάστοτε, καίτοι πλειστάκις τοὺς παρετήρησα. Ἀλλ' ὁ θαλάσσιος χαρακτήρ τοῦ προσώπου δηλοῦται ἡμῖν σαφῶς ἐκ τοῦ πῖλου καὶ τῶν ὀξέων ὑποδημάτων τοῦτο καλῶς διέγνω ὁ κ. Imhoof. Ἡ δὲ περὶ τούτου βεβαιότης ἀποβαίνει ἀπόλυτος, ἐὰν παραβληθῇ ὁ τύπος τῶν νομισμάτων πρὸς παραστάσιν Χάρωνος ἐπὶ λευκῆς ἀττικῆς ληκύθου⁴, εἰκονίζουσης αὐτὸν ἐν περιβολῇ ἀπλοῦ ναυτικοῦ τοῦ Πειραιῶς⁵. Φέρει πῖλον, βραχὺ ἱμάτιον (ἐξωμίδα) καὶ σανδάλια τῆς αὐτῆς ἀκριβῶς μορφῆς τῇ τῶν νομισμάτων καὶ ἡττις οὐδαμοῦ ἀλλαχού εὐρηται, καθ' ὅσον γνωρίζομεν⁶. Ἐν τῇ αὐτῇ ἐκείνῃ τῇ τοῦ ἡμετέρου ἥρωος στάσει στηρίζεται ἐπὶ τῆς κόπης αὐτοῦ ἢν πρὸ μικροῦ ἐνέπηξεν ἐν τῷ πυθμένι τῆς θαλάσσης ἵνα ἀναχαίτῃ παρὰ τὴν παραλίαν τὸν λέμβον του.

Ἦδη λαμβάνοντες θεωρητικῶς πιθανὸν τὸν θαλάσσιον χαρακτήρα τοῦ ἡμετέρου ἥρωος, ἅμα δὲ ἀποδεχόμενοι ὅτι δύναται νὰ κρατῇ καὶ οὗτος, ὡς ὁ Χάρων, κόπην διὰ τῆς δεξιᾶς, οὐδαμῶς δὲ ἀκόντιον ἢ δόρυ ἢ κάμακα, ἐὰν ἐξετάσωμεν προσεκτικῶς τὰ προκείμενα νομίσματα, ἀνευρίσκομεν ὅτι ὁ ἥρωας σταθερῶς παρίσταται κρατῶν πάντοτε διὰ τῆς δεξιᾶς

1) Ἐν τῇ Zeitschrift für Numismatik, vol IX (1882) p. 34.

2) Head, Historia numorum, Oxford, 1887, p. 376.

3) Percy—Gardner, Catalogue of Greek coins in the British Museum; Peloponnesus, Londres, 1887, p. 184, 5, et p. 186, 17. Ἰδὲ ὡσαύτως Gardner et Imhoof, Numismatic Commentary on Pausanias, p. 94. Ἐνθα ὁ κ. Gardner ἐπιμένει ἐν ταῖς ἀμφιβολίαις του.

4) Benndorf, Griechische Vasenbilder, πιν. 27 καὶ Rocher, Ausf. Lexicon der griech. und rom. Mythologie, p. 385.

5) Collignon Mythologie figurée de la Grèce, p. 301.

6) Κατὰ τι ὁμοιάζουσι τὰ σανδάλια προσώπων ἐπὶ ἀρχαῖων ἀναγλύφων τῆς Σπάρτης.

1) Ὅρα γαλλικὸν πρωτότυπον.

2) Eckhel, Doctrina numorum veterum, vol II, 295.

3) Cadalvéne, Recueil des médailles grecques inédites, 206.

4) Mionnet, Description de médailles antiques grecques et romaines.—Idem Pellerin vol II, p. 248, 32 Recueil, vol II. pl. XXI, 9.

5) Vol. IV, p. 279, 44.

6) Leake, Numismata hellenica, London, 1854. European Greece, p. 69.

ἀκόντιον ἐπ' ὤμου, ἐν ᾧ διὰ τῆς ἀριστερᾶς πῆγνυσι μεθ' ὁρμῆς ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς σαφῶς μνηύει ἡ κάμψις τῶν γονάτων, κώπην, ἧς ὁ ταρσός (τὸ πλατὺ μέρος) εἶνε ἐστραμμένος ὅτε πρὸς τὰ ἄνω, ὅτε δὲ πρὸς τὰ κάτω, καὶ ἐπομένως ὅτι ἐσφαλμένως ἐξελαμβάνετο αὕτη ὡς ἐν τῇ δύο ἀκόντια, ἢ σκῆπτρα ἢ κάμακες.

Ἐπὶ τούτοις, τίς δὲν θ' ἀναλογισθῇ πάραυτα τὸν Ὀδυσσεά, ἀναμνησκόμενος τοῦ μέρους ἐκείνου τῆς *Νεκυσίας* ἐν τῇ Ὀδυσσεΐ, ἐνθα ἡ ψυχὴ τοῦ Τειρεσίου προλέγει τῷ Ὀδυσσεὶ πόσον δυσχερὲς καὶ ἐπίμοχθος θά εἶνε ἡ ἐπάνοδος αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰθάκην ἕνεκα τῆς ὀργῆς τοῦ Ποσειδῶνος οὗ ἐκακοποίησε τὸν υἱὸν (τὸν Κύκλωπα), πῶς θὰ κατορθώσῃ νὰ φονεύσῃ τοὺς μνηστῆρας, μεθ' ὃ δὲ προσθέτει ταύτας τὰς συμβουλὰς (Ὀδ. Α. 121—134)

ἔρχεσθαι δὴ ἔπειτα, λαβὼν εὐήρες ἑρετμόν,
εἰσόκε τοὺς ἀφίκηαι οἳ οὐκ ἴσασι θάλασσαν
ἀνέρες, οὐδὲ θ' ἄλλεσσι μειγμένον εἶδαρ ἔδουσιν·
οὐδ' ἄρα τοίγ' ἴσασι νέας φοινικοπαρήους,
οὐδ' εὐήρ' ἑρετμά, τὰ τε πτερὰ νηυσὶ πέλονται.
σῆμα δέ τοι ἐρέω μάλ' ἀριφραδέες, οὐδέ σε λήσει·
ὁππότε κέν δὴ τοι ξυμβλήμενος ἄλλος ὁδίτης
φήῃ ἀθηρηλοιγὸν ἔχειν ἀνὰ παιδίμω ὤμω,
καὶ τότε δὴ γαίῃ πῆξας εὐήρες ἑρετμόν,
ῥέξας ἱερὰ καλὰ Ποσειδάωνι ἄνακτι,
ἀρνειόν, ταῦρον τε συῶν ἰ' ἐπιθήτορα κάπρον,
οἴκαδ' ἀποστειχέιν ἔρδειν θ' ἱερὰς ἐκτατόμβας
ἀθανάτοισι θεοῖσι, τοι οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν,
πᾶσι μάλ' ἐξείης.

Συμφάνως τούτοις, βλέπω ἐπὶ τῶν ὑπ' ὀφει νομισμάτων τῆς Μαντινείας τὸν Ὀδυσσεά, χαρακτηριζόμενον διὰ τοῦ πύλου του, ὡπλισμένον δὲ δι' ἀκοντίου ὅπως ὑπερασπίζεται κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν του, καθ' ἣν στιγμὴν, συναντήσας τὸν ἀναζητούμενον ὁδίτην πῆγνυσι πάραυτα ἐπὶ τῆς γῆς τὴν κώπην του. Καταφέρει αἰτὴν αἶφνης διὰ τῆς ἀριστερᾶς δι' ἧς τὴν ἐκράτει ἐπὶ τοῦ ὤμου (ἀνὰ παιδίμω ὤμω). Κατωτέρω θὰ ἐξηγήσωμεν περὶ τῶν ἀλλοκότων στανδαλίων καὶ τοῦ παραδοξοτέρου ἔτι ἱματίου αὐτοῦ.

Β'

Θ' ἀντείπωσιν ἀναμφιβόλως ἡμῖν ὅτι αἱ πηγαὶ οὐ μόνον δὲν ἀναφέρουσι περὶ τῆς Ἀρκαδίας ὡς τοῦ παρὰ τοῦ Τειρεσίου ὑποδειχθέντος τόπου, ἀλλὰ καὶ τούναντίον ὀνομάζουσιν ἕτερον.

Ἰδοὺ τί δυνάμεθα ν' ἀπαντήσωμεν:

Γνωστὸν τυγχάνει ὅτι ἡ ὁμηρικὴ Ὀδύσεια περατοῦται διὰ τῆς μνηστηροφονίας καὶ τῆς καταστροφῆς τῶν φίλων αὐτῶν καὶ συγγενῶν θελόντων νὰ ἐκδικηθῶσι τὸν Ὀδυσσεά. Οὕτως ὁ Ὀμηρος αὐτὸς οὐδαμῶς λέγει τίς ὁ παρὰ τοῦ Τειρεσίου ὑποδειχθεὶς τόπος. οὐδὲ πῶς ὁ Ὀδυσσεὺς ἐξετέλεσε τὰς συμβουλὰς ταύτας. Ἰσχυρίζεται μόνον ὅτι μακρὰ σειρὰ περιπετειῶν ἐπιφυλάσσεται τῷ Ὀδυσσεὶ. Ἰδοὺ δὲ ἀκριβῶς τί

λέγει ὁ ἥρωες πρὸς τὴν σύζυγόν του μετὰ τὴν μνηστηροφονίαν (Ὀδυσ. Ψ. 248—269).

Ὁ γύναι, οὐ γάρ πω πάντων ἐπὶ πείρατ' ἀέθλων
ἤλθομεν, ἀλλ' ἔτ' ὀπίσθεν ἀμέτρητος πόνος ἔσται
πολλὸς καὶ χαλεπός, τὸν ἐμὲ χρὴ πάντα τελέσσαι
ὥς γάρ μου ψυχὴ μαντεύσατο Τειρεσίαο
ἡματι τῷ ὅτι δὴ κατέβην δόμον Ἀΐδος εἴσω.

ἐπεὶ μάλα πολλὰ βροτῶν ἐπὶ ἄστεα ἄνωγεν
ἐλθεῖν, ἐν χεῖρεσιν ἔχοντα εὐήρες ἑρετμόν
εἰσόκε τοὺς ἀφίκωμαι οἳ οὐκ ἴσασι θάλασσαν
ἀνέρες, οὐδὲ κ.τ.λ.

Ἀλλαχοῦ λοιπὸν μᾶλλον ἢ παρ' Ὀμήρῳ δέον ν' ἀναζητήσωμεν τὸ θέατρον τῆς συναντήσεως. Εἰς τῶν σχολιαστῶν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, ὁ Εὐστάθιος, ὁμιλῶν περὶ τοῦ προκειμένου χωρίου τῆς Ὀδυσσεΐας, ζητεῖ τίς δύναται νὰ ᾖ ὁ λαὸς παρ' ᾧ τυγχάνει ἄγνωστος ἡ λατρεία τοῦ Ποσειδῶνος, ἀπαντᾷ δὲ ὅτι προκειται περὶ τῶν μὴ γνωριζόντων ὅ,τι προερρήθη, δηλαδὴ τὴν θάλασσαν, τὰς διὰ τῆς θαλάσσης εἰσαγομένας τροφάς, τὰ πλοῖα καὶ τὰς κώπας· εἰτα προστίθῃσιν ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ὠνόμαζον τόπους φέροντας τὰ βαρβάρων ὀνόματα Βουνίμα καὶ Κελκία, ἐνθα ὁ Ὀδυσσεὺς εἰσῆγαγε τὴν λατρείαν τοῦ Ποσειδῶνος (Εὐσταθίου, Παρεκβολαὶ εἰς Ὀδυσ. Α. στχ. 122 καὶ ἐξ.). Περὶ τῆς Κελκίας οὐδὲν γνωρίζομεν. Περὶ δὲ τῆς Βουνίμας μανθάνομεν παρὰ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου ἐν λέξει Βούνειμα (τὰ) ὅτι αἶν πόλις Ἡπειροῦ. . κτίσμα Ὀδυσσεως, ἣν ἔκτισε πλησίον Τραμπύας λαβὼν χρησμόν, ἐλθεῖν πρὸς ἄνδρας οἳ οὐκ ἴσασι θάλασσαν» Ὁ Τζέτζης, ὁ σχολιαστὴς τοῦ Λυκόφρονος (Ἀλεξάνδρα στχ. 799), ἐπαναλαμβάνει σχεδὸν τὰ αὐτά. Ἐκτὸς τῶν σχολιαστῶν τούτων, ὁ Στράβων ἀποδίδει ἀορίστως τοὺς ὁμηρικοὺς στίχους εἰς λαοὺς μεμαχρυσμένους, τῶν παραλιῶν (XIV. 679)· ἀλλ' ὁ Πausanias κρίνει ὅτι οἱ ὁμηρικοὶ στίχοι καλῶς ἐφαρμόζονται εἰς τοὺς Ἡπειρώτας (I, 12, 5). Οὕτως, καίτοι οὗτοι οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀνήκουσιν ἅπαντες εἰς λίαν μεταγενεστέρους χρόνους, δυνάμεθα, συμφάνως πρὸς τοὺς νεωτέρους ἐπιστήμονας καὶ ἄνευ πλείονος ἐρεῦνης, νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ Ἡπειρος εἶνε ὁ παρὰ τοῦ Τειρεσίου ὑποδειχθεὶς τῷ Ὀδυσσεὶ τόπος. Πλὴν ἀλλ' ὅμως οἱ νομισματικοὶ τῆς Μαντινείας τύποι πείθουσιν ἡμᾶς εἰς βαθυτέραν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος.

Γνωστὸν τυγχάνει ὅτι τὴν συνέχειαν τῆς Ὀδυσσεΐας ἀπετέλει ἡ Τηλεγονία τοῦ Κυρηναίου Εὐγάμωνος, ἀκμάσαντος περὶ τὴν ΝΙΓ' ὀλυμπιάδα (572 π. Χ.)¹. Δυστυχῶς οὐδὲν ὑπελείφθη ἐκ τοῦ ποιήματος, ἀλλὰ μόνον σύντομος περίληψις διετηρήθη παρὰ τοῦ Πρόκλου ἐν τῇ Χρηστομαθείᾳ αὐτοῦ, ἣν τὰ μάλιστα ἐνδιαφέρει νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα ὁλόκληρον, διότι ἡ σειρὰ τῶν γεγονότων εἰς ἃ ἀποβλέπει καὶ ἰδίᾳ ὁ τόπος ἐνθα ὁ Ὀδυσσεὺς ἔδει ν' ἀνέυρῃ τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, παρενοήθησαν μέχρι τοῦδε παρὰ τῶν νεωτέρων, ἐξ οὗ πολλοὶ

1) Eusebii Caesariensis: Praeparationis evangelicae, X, II.

πλάναί ἐγεννήθησαν. Τίθεμεν ὑπ' ὄψει τοῦ ἀναγνώστου τὸ κείμενον τοῦτο διαιροῦντες αὐτό, ἵνα εὐκολύνωμεν τὴν ἐξέτασιν εἰς τόσας παραγράφους ὅσα μέρη διάφορα περιεῖχε.

Τηλεγονίας βιβλία δύο Εὐγάμμωνος Κυρήναιου περιέχοντα τάδε [ἐξυπακουστέον: βιβλίον πρῶτον] (Α) Οἱ μνηστῆρες ὑπὸ τῶν προσηκόντων θάπτονται. (Β) καὶ Ὀδυσσεὺς θύτας νύμφαις, (Γ) εἰς Ἥλιν ἀποπλεῖ ἐπισκεψόμενος τὰ βουκόλια, (Δ) καὶ ξενίζεται παρὰ Πολυξένην, δῶρον τε λαμβάνει κρατῆρα. (Ε) Καὶ ἐπὶ τούτῳ τὰ περὶ Τροφώνιον, (Σ) καὶ Ἀγαμήδην, (Ζ) καὶ Αὐγείαν. (Η) Ἐπειτα εἰς Ἰθάκην καταπλεύσας, τὰς ὑπὸ Τειρεσίου ρηθείας τελεῖ θυσίας.

Καὶ μετὰ ταῦτα [ἐξυπακουστέα: βιβλίον δεύτερον] (α) εἰς Θεσπρωτοὺς ἀφικνεῖται, (β) καὶ γαμεῖ Καλλιδίκην βασιλίδαν τῶν Θεσπρωτῶν. (γ) Ἐπειτα πόλεμος συνίσταται τοῖς Θεσπρωτοῖς πρὸς Βρύγους Ὀδυσσεὺς ἡγουμένου. (δ) Ἐνταῦθα Ἄρης τοὺς περὶ τὸν Ὀδυσσεῖα τρέπεται, καὶ αὐτῷ εἰς μάτην Ἀθηναῖα καθίσταται. (ε) τοὺς μὲν Ἀπόλλων διαλύει. (ς) Μετὰ δὲ τὴν Καλλιδικῆς τελευτήν, τὴν μὲν βασιλείαν διαδέχεται Πολυποίτης, ὁ Ὀδυσσεὺς υἱός, (ζ) αὐτὸς δὲ εἰς Ἰθάκην ἀφικνεῖται. (η) Καὶ τούτῳ Τηλέγονος ἐπὶ ζήτησιν τοῦ πατρὸς πλέων, ἀποβάς εἰς τὴν Ἰθάκην τέμνει τὴν νῆσον. (θ) ἐκδοθησῶς δ' Ὀδυσσεὺς, ὑπὸ τοῦ παιδὸς ἀναιρεῖται κατ' ἄνοιαν. (ι) Τηλέγονος δ' ἐπιγνοὺς τὴν ἀμαρτίαν τότε τοῦ πατρὸς σῶμα καὶ τὸν Τηλέμαχον καὶ τὴν Πηνελόπην πρὸς τὴν μῆτερα καθίστησιν. (ια) ἡ δὲ αὐτοὺς ἀθανάτους ποιεῖ καὶ συνοικεῖ τὴν μὲν Πηνελόπην Τηλέγονος, Κίρκην δὲ Τηλέμαχος.

(Ἐπεται συνέχεια.)

K. N. X.

Εἰς Προλόγους

(ἀληθὲς ἱστορία)

(Συνέχεια καὶ τέλος).

Αἰφνης περὶ τὸ μεσυνύκτιον παρὰ τῆς σχισμάδος τῆς θύρας φωτιζόμενον παραδύξας τὸν διάδρομον ἔξω καὶ ἄνωθεν βαρύγδουπα βήματα πλησιάζοντα ἐκ τοῦ βάθους αὐτοῦ. Τὰ βήματα ἐσταμάτησαν πρὸ τῆς θύρας, τῆς ὁποίας τὰ κλειθρα ἐκροτάλησαν τρομερὰ ἐν ὅλῃ ἐκείνῃ τῇ νυκτερινῇ ἐρημίᾳ καὶ σιγῇ, οἱ δὲ στρόφιγγες περιστρεφόμενοι ἐστέναξαν φρικωδῶς. Καὶ ἠνοιχθὴ ἡ θύρα.

Δαδούχος ὁ δεσμοφύλαξ παρουσιασθεὶς διέταττεν αὐτὸν νὰ ἐξέλθῃ ἔξω, διότι τὸν ζητεῖ ὁ Πασῆς.

Ἡ ἐρυθροπὴ φλόξ τῆς δαδὸς ἐπλήρωσε τὴν εἰρκτὴν δι' ἀπαισίῳ φωτὸς μεμιγμένου μετὰ φοβερῶν σκιῶν. Ἡ δὲ φωνὴ τοῦ δεσμοφύλακος Τούρκου ὑπὸ τοὺς ὕγρους ἐκείνους θόλους ὑπὲρ ποτε ἀγρία. Ἀλλ' οὔτε ταῦτα παρετήρησεν ὁ φυλακισμένος χριστιανός, οὔτε ἐσκέφθη καὶ ἐπωφελοῦμενος τοῦ φωτὸς νὰ ἰδῇ τότε βεβαίως διὰ πρῶτην φορὰν καθαρῶς εἰς ποῦτον Ἀδην ἦτο ἐκεῖ ἐγκαταλελειμμένος. Οὗτος ἐσκέπτετο ἤδη τί τὸν ἤθελεν ὁ Πασῆς, — μήπως διὰ νὰ τὸν ἐλευθερώσῃ; — καὶ πρὸ πάντων ποῖος νὰ ἦτο ὁ παρὰ δόξος ἐκεῖνος Μωαμεθανός, ὅστις ἀπεφάσισε νὰ διακόψῃ κατὰ τὴν

ᾧραν ἐκείνην τῆς νυκτὸς τὴν γλυκεῖαν ἡδονήν, ἣν ἀπήλαυσεν ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ τρυφεροῦ χαρεμίου του, χάριν ἐνὸς φυλακισμένου γκιαοῦρ....

Τοιαῦτα σκεπτόμενος, ἐκίνησε πρὸς τὴν θύραν. Ἀλλ' ὁ δεσμοφύλαξ ἔρριπεν ἀπειλητικώτατον βλέμμα ἐπ' αὐτοῦ καὶ διὰ κινήσεως τὸν ἐπέταξε νὰ λάβῃ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ὅτι ἐνδύματα εἶχεν ἐν τῇ εἰρκτῇ, διότι ἔμελλε νὰ ταξειδεύσῃ, ὡς τῷ προσέθηκεν.

Ἡ εἰδῆσις αὕτη ἐπληξεν ὡς κεραυνὸς τὸν δυστυχῆ φυλακισμένον. Συνέσπασεν ὀδυνηρῶς τὰς ὀφρὺς του καὶ κρύος ἰδρὼς περιέλουσε τὸ ὑψηλὸν μέτωπόν του. Διανοήθη ἀμέσως ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἐξορίας. Ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἀνακριθῇ,.... χωρὶς νὰ γνωρίσῃ τὴν ἐνοχλήν του; Βεβαίως ἔπρεπε νὰ κάμῃ τις τὰς ἐρωτήσεις ταύτας ἐὰν ἔζη ἐν ἄλλῃ Εὐρωπαϊκῇ χώρᾳ. Ἐν Τουρκίᾳ ὁμοῦ οἱ πλείστοι σχεδὸν τῶν συλλαμβανόμενων ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἀπάγονται ἐπὶ πολυχρόνῳ ἢ ἰσοβίῳ ἐξορίᾳ εἰς μακρυνὰς ἐρήμους χώρας ἐπὶ τῇ ἐλαχίστῃ ἐνοχῇ, τὴν ὁποίαν πολλάκις καὶ αὐτοὶ ἀγνοοῦσι, διότι σπανίως ἀνακρίνονται ἢ δικάζονται ἐν Τουρκίᾳ.

Ὁ φυλακισμένος, χωρὶς ν' ἀρθρώσῃ λέξιν, ὀπισθοχώρησεν ἐκ τῆς θύρας καὶ ἔλαβε τὰς ἐνδυμασίας του, αἵτινες ὅλαι συνίσταντο εἰς ἑν τσάκις ἡλλαγμένον καὶ ἄπλυτον ὑποκάμισον. Διότι τὰ ἄλλα ἐνδύματά του, ὅταν ἐσκαλωθῇ ἐν τῇ εἰρκτῇ, οἱ Τούρκοι τῷ τὰ ἀφῆρσαν πάντα, ἐκτὸς τοῦ ὑποκαμίσου, ἐκείνου, καὶ μιᾶς φανέλλας, ἣν οἱ κατὰ καιροὺς δεσμοφύλακες ὁμοίως τῷ τὴν ἀφῆρσαν βιαίως καὶ αὐθαίρετως: διότι πρέπει νὰ γνωρίζετε, ἐν Τουρκίᾳ ὑπάρχουσι καὶ ἐν ταῖς δεσποτικαῖς λησταί, αὐτοὶ οὗτοι οἱ δεσμοφύλακες, οἵτινες δύνανται κάλιστα νὰ συγκαταριθμηθῶσι μετὰ τὰς ληστρικὰς συμμορίας τῶν σπηλαίων καὶ τῶν δασῶν τῶν ὁρέων καὶ τῶν λεωφόρων καὶ ὁδῶν τῶν πόλεων, αἵτινες ἐπίσης ἐν Τουρκίᾳ πλεονάζουσι.

Ἀφωνος ὠδηγήθη ὑπὸ τοῦ δεσμοφύλακος διὰ τοῦ διαδρόμου εἰς ὑπογειοτέραν εἰρκτήν, ἐν ᾗ ἐδέθη δι' ἀλύσειων σιδηρῶν. Ἐξαχθεὶς δ' ἐκεῖθεν, χωρὶς οὐδένα Πασῆν νὰ ἰδῇ ἐνώπιόν του εἰμὴ ὀπλισμένους Τούρκους στρατιώτας με μορφὰς δημίων, ἐτέθη ἐντὸς κλειστῆς ἀμάξης ἐν μέσῳ τέσσάρων πανόπλων Ὀθωμανῶν, — καίτοι ἄοπλος αὐτὸς καὶ δεδεμένος, — ἐτοιμῶν νὰ τὸν κολαφίσωσιν εἰς πᾶσαν λέξιν του καὶ τὸν φονεύσωσι εἰς πᾶν κίνημά του. Ἐνθεν δὲ ἐνθεν τῆς ἀμάξης ἐβάδιζεν μετ' αὐτῆς λόχος ὀλόκληρος ἱππέων στρατιωτῶν. Ἦτο ἀπαγωγὴ αὐτῆς, ἐξ ἧς οὐδὲν εἶχε νὰ ἐλπίσῃ εὐχάριστον ὁ ἀπαγόμενος. Περιεφέρθησαν ἐπὶ δύο ᾠρας ἐντὸς τῆς πολυδαίδαλου Κωνσταντινουπόλεως, ὥστε μῆτε ἄλλος μῆτε αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ λάβῃ καθόλου γνώσιν ποῦ διευθύνεται. Ἀλλ' ὅταν ἤρχισε νὰ κατέρχεται πρὸς τὸν Κεράτιον κόλπον, ἐνόησεν ὅτι ὠδηγεῖτο πρὸς τὸ ἀπέναντι ἀρχαῖον φρούριον τοῦ Βυζαντίου. Ἐπὶ τῆς δευτέρας γεφύρας τοῦ Κερατίου ἠπειλήσαν αὐτὸν ὅτι ἔμελλον νὰ τὸν πνίξωσιν εἰς τὰ ὕδατα. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι μετέβαλον καὶ